

(ע"ב) 'מאי עורף אילימא עורף ממש... אלא מאי עורף ממול עורף...'. פירש הריטב"א ז"ל: בלשון המקרא אחורי הפרצוף קרוי עורף [כדכתיב כי פנו אלי עורף ולא פנים], אבל בלשון חכמים קוראים 'עורף' למה שהכתוב קורא 'מול העורף', הוא מה שכנגד הצואר. ולשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד.

'אלא מאי עורף ממול עורף כדקתני סיפא כל העורף כשר למליקה'. רש"י וריטב"א מפרשים ש'כל העורף' משמע דבר ארוך וגדול, וזהו מול העורף, אבל העורף ממש אינו אלא שטח מועט. והרשב"א מפרש שלשון קטועה היא, והראיה בנויה על ההמשך: 'כל העורף כשר למליקה וכל הצואר כשר לשחיטה' – הרי ש'כל העורף' ששנו הוא מה שכנגד כל הצואר.

'אמרי בני ר' חייא: מצות מליקה – מחזיר סימנים לאחורי העורף... איכא דאמרי: מחזיר דוקא'. אין הטעם מפני שמשוים מליקה לשחיטה [שהרי אמרו בסמוך שלבני רבי חייא מוליך ומביא במליקה פסול – הרי שאין צריך לעשות המליקה כשחיטה], אלא כדי שלא יעשה בה מעשה טרפה קודם עיקר המליקה שהיא חתיכת סימנים (עפ"י רמב"ן).

ולמ"ד 'אף מחזיר' משמע ברמב"ן שהטעם שכשר על אף שמוליך ומביא פסול שאין המליקה כשחיטה – מפני שהחזרת סימנים בשחיטה אינה לכתחילה, הלכך אף במליקה כשר בדיעבד [ואעפ"י שמדאורייתא אין חילוק בין לכתחילה לדיעבד, נראה הכוונה שאין זו דרך שחיטה רגילה הלכך כשר במליקה, שאין זה דומה לשחיטה]. ואולם ברשב"א (להלן בסד"ה קוצץ) משמע שהטעם שכשר בהחזרת סימנים כי סברא היא שלא גרע כאשר מקדים סימנים למפרקת שלא תיטרף בשבירה קודם גמר המליקה.

דף כ

'אמר רבי ינאי: יקבלו הרובין את תשובתן דקתני נמצא כשר בשחיטה פסול במליקה... מאי לאו למעוטי מחזיר סימנים לאחורי העורף דלא'. טעמו של רבי ינאי לפסול מליקה בהחזרת סימנים, משום שאמרה תורה ממול ערפו ואם החזיר הסימנים אין זה מול העורף, שהסימנים נקראים 'צואר'. ועוד, שצריך לעשות כדרכו (עפ"י רמב"ן).

'כל הכשר בשחיטה כנגדו בעורף כשר במליקה. הא פסול בשחיטה פסול במליקה למעוטי מאי... אמר רב פפא למעוטי ראשו... כגון דנקט משיפוי ראשו והגרים ואזל...'. וזה שפשוט לו יותר לפסול בשחיטה מבמליקה, משום ששאר הלכות שחיטה אינן נוהגות במליקה, דהיינו שהיה דרסה וחלדה. ואולם הגרמה פוסלת במליקה משום שמול ערפו אמרה תורה (רשב"א).

נקט כדבר פשוט ששהיה אינה פוסלת במליקה. ואין כן דעת רש"י (בע"ב ד"ה וכי) ר"ן ומאירי. וע"ע: רעק"א; שו"ת רדב"ז ח"א רנד. ובספר דבר אברהם (ח"א ב) פרש כוונת הרשב"א שאינה נעשית נבלה בשחיטה, אבל טרפה מיהא הוי אף במליקה. וי"מ כוונת הרשב"א רק במפרקת, אבל בסימנים שהיה פוסלת (עפ"י חדושי הגרד"ר ג; שלמי שמעון סוס"י מא).

'הא דתני רמי בר יחזקאל אין עיקור סימנים בעוף, לא אמרן אלא למאן דאמר אין שחיטה לעוף מן התורה'. פרש הרמב"ן ז"ל: למאן דאמר אין שחיטה לעוף מן התורה כל פסיקת סימנים כשרה בעוף,

אבל רציף ראשו באבן או הרגו בדרך אחרת – ודאי אסור (וכ"כ התוס' כאן ורש"י להלן כח.). ומשמיענו שעיקור סימנים מהלחי כמוהו כחיתוך סימנים בצואר, ואפילו גזרת חכמים אין בו [אעפ"י שגזרו בעוף בשאר הלכות שחיטה, כגון שהיה ודרסה]. והוא שעקרום אדם בידו בשעת שחיטה, אבל נעקר מעצמו – טרפה היא.

(ע"ב) 'אדרבה איפכא מסתברא, למאן דאמר יש שחיטה לעוף מן התורה איכא למימר דהכי אגמריה דאין עיקור' – כלומר אין העיקור עושה אותה נבלה כבבהמה [שהלכה למשה מסיני היא שכל שנעקרה בשעת שחיטה – נבלה היא], אבל טרפות ודאי יש בה. או גם לומר שאם חתך הסימנים בסכין בראשם – כשוחט במקום שחיטה הוא, שאין בהם הגרמה כלל (רמב"ן). ולדעת בה"ג ותוס' וריטב"א ורא"ש (יג. וכתב שגם רש"י כאן חזר בו מדבריו בדף ט) ורשב"א (תורת הבית ב,א), אין העיקור עושה טרפה כלל.

ר"ב הונא אמר: מפני שהוא מחליד'. פרש"י: מפני שהסכין ננעצת תחת העצם. יש מפרשים דבריו משום כיוסוי הסכין [בסכין שאינה רחבה. עתוס'] [עפ"י ספר התרומה ה; רוקח שפ]. ויש מפרשים משום שאין בית השחיטה מגולה, לכך סובר רב הונא שפסול משום חלדה (עפ"י בית הלוי ח"ג כב; תפארת יעקב). ור"ב חולק וסובר שכיון שהסכין נראית ואינה טמונה לגמרי – אין זו חלדה. יש מהראשונים שכתב שרב הונא לא אמר אלא מספק (ערשב"א להלן ל:).

'אמר רבא: אי קשיא לי הא קשיא לי...'. הרשב"א עמד על לשון זו, שאין רגילות לומר כן בשום מקום בתלמוד אלא בזמן שהקשו ותרצו, אחר כך אומר 'אי קשיא לי הא קשיא לי', אבל כאן לא הקשו על דברי זעירי מקודם. ומהרש"א דקדק מפרש"י שדברי רב חסדא 'אף אנן נמי תנינא' מתפרשים כקושיא, מה משמיענו זעירי והלא ידענו זאת מהמשנה. וריטב"א פרש בשם הרשב"א: אם קשה לי דבר בכל התלמוד, זאת קשה לי... ע"ע בספר חדושים ובאורים.

'אי הכי עור נמי...'. בישוב שיטת הרמב"ם (מע"ה ק"ז, ו) שבעולת העוף מפרידים הראש מהגוף לגמרי, ע' במובא להלן כא:

דף כא

'ואם תאמר אותו מעשה דעלי מפרקת בלא רוב בשר הוא? – זקנה שאני, דכתיב... ותשבר מפרקתו וימת כי זקן הוא'. וסובר שעיקר הכתוב ותשבר מפרקתו וימת בא לומר דבר זה שנעשה כמת בשבירת מפרקת, שאם לא כן אין ראוי להזכיר שנשברה מפרקתו ומת כיון שהשבירה לא גרמה בו אלא טריפות ולא מיתה (עפ"י חדושים ובאורים).

'כהבדלת עולת העוף לרבנן ולא פלגיתו... – ומה שנקט כהבדלת העוף ולא אמר 'הותזו ממש' כריש